

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Μετάφραση αποσπάσματος και Μεταφραστικός
Σχολιασμός του “Soziologie Spezielle Grundlagen, Band
6: Sinn und Kultur” του Hartmut Esser**

της φοιτήτριας

Ιωάννα Πασχάλη (Ξ2014024)

Επιτροπή Εποπτείας

Γεώργιος Κεντρωτής

Νικόλαος Παπαδημητρίου

Κέρκυρα

Σεπτέμβριος, 2018

Περίληψη

Η παρακάτω πτυχιακή εργασία αποτελείται από δύο μέρη: το πρώτο μέρος περιέχει το ελληνικό μετάφρασμα του αποσπάσματος, ενώ το δεύτερο μέρος αναφέρεται στο θεωρητικό πλαίσιο. Σε αυτό γίνεται αναφορά στη μεταφραστική διαδικασία, στις μεταφραστικές τεχνικές και τα γλωσσικά επίπεδα. Το πρωτότυπο κείμενο αφορά το 8^ο κεφάλαιο του βιβλίου “Soziologie Spezielle Grundlagen, Band 6: Sinn und Kultur” του Hartmut Esser, το οποίο ασχολείται με τη ταυτότητα του ατόμου και το πώς αυτή διακρίνεται (παρατίθεται στο παράρτημα). Το βιβλίο εκδόθηκε το 2002 από τον εκδοτικό οίκο Frankfurt am Main, New York: Campus.

Λέξεις κλειδιά

Μετάφραση, Μεταφραστικές τεχνικές

Ευχαριστίες

Με την Πτυχιακή Εργασία ολοκληρώνονται οι σπουδές μου στη Σχολή Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου. Θα ήθελα με την αφορμή αυτήν να ευχαριστήσω όλους όσους στάθηκαν δίπλα μου στη φοιτητική μου πορεία, τόσο για την ηθική όσο και την οικονομική υποστήριξη κατά τη διάρκεια αυτής.

Θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να αποδώσω στον υπεύθυνο καθηγητή μου κύριο Γεώργιο Κεντρωτή για την άμεση ανταπόκριση, συνδρομή και καθοδήγηση του.

Πίνακας περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
<i>Η μετάφραση επιστημονικών κειμένων</i>	<i>7</i>
<i>Ορολογία.....</i>	<i>7</i>
A. ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑ	9
B. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	19
ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	20
<i>Μεταφραστική διαδικασία</i>	<i>20</i>
<i>Γιατί μεταφράζουμε.....</i>	<i>21</i>
<i>Τεχνικές της Μετάφρασης.....</i>	<i>21</i>
<i>Μετάφραση και Γλωσσολογία</i>	<i>23</i>
<i>Παράμετροι της μεταφραστικής διαδικασίας</i>	<i>24</i>
ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑΤΟΣ.....	20
Γ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	29
<i>Πρωτότυπο κείμενο</i>	<i>7</i>

Πρόλογος

Για την ολοκλήρωση των προϋποθέσεων που ορίζει το πρόγραμμα σπουδών του τμήματος Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας και την ανακήρυξή μου ως πτυχιούχο, χρειάζεται η εκπόνηση της πτυχιακής εργασίας σχετικά με την μετάφραση ενός λογοτεχνικού ή ειδικού κειμένου. Η ανάληψη της εργασίας ορίστηκε τον Ιανουάριο του 2018 με επιβλέποντα καθηγητή τον Γεώργιο Κεντρωτή.

Αντικείμενο της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η μετάφραση ενός αποσπάσματος από το βιβλίο του Hartmut Esser με τίτλο “Soziologie Spezielle Grundlagen, Band 6: Sinn und Kultur” και έπειτα η ανάλυση της μεταφραστικής διαδικασίας και των τεχνικών που εφαρμόστηκαν προκειμένου το μετάφρασμα να ανταποκρίνεται στο στόχο του.

Το πρωτότυπο κείμενο εκδόθηκε το 2002 από τον εκδοτικό οίκο Frankfurt am Main, New York: Campus. Πραγματώνεται με τις διαδικασίες της υποκειμενικής διαμεσολάβησης αντικειμενικών και κοινωνικών δομών στην ταυτότητα, τους προσανατολισμούς και τις ενέργειες των ηθοποιών.

Εισαγωγή

Το ενδιαφέρον μου για την επιστήμη της ψυχολογίας και των ξένων γλωσσών σε συνδυασμό με την μετάφραση με οδήγησαν να επιλέξω ως αντικείμενο της μελέτης μου το παρόν κείμενο.

Πιο συγκεκριμένα, το κείμενο πηγή του μεταφράσματος μου αποτελείται από το απόσπασμα του βιβλίου “Soziologie Spezielle Grundlagen, Band 6: Sinn und Kultur” του Hartmut Esser, καθώς και από την θεωρητική ανάλυση βασικών μεταφραστικών θεωριών και η εφαρμογή τους στο μετάφρασμα.

Η μετάφραση επιστημονικών κειμένων

Η επιστήμη της μετάφρασης είναι ένα ενιαίο φαινόμενο που αποτελείται από ορισμένες καθολικές αρχές αλλά και επιμέρους ιδιαιτερότητες. Στο όρο επιστημονικές μεταφράσεις περιλαμβάνονται τα κείμενα και των θετικών και των ανθρωπιστικών επιστημών. Τα κείμενα της δεύτερης κατηγορίας συνήθως π.χ. τα φιλοσοφικά μοιάζουν με τα λογοτεχνικά παρά με αυτά των μαθηματικών ή φυσικών επιστημών.

Σημαντική διαφορά των λογοτεχνικών με των υπόλοιπων κειμένων είναι η μεγάλη σημασία της ορολογίας και η ειδική, από άποψη ύφους, λεξιλογίου αλλά και μορφοσυντακτικών ιδιαιτεροτήτων. Ο μεταφραστής δεν πρέπει να σταθεί τόσο στη κατά λέξη μετάφραση ή στο ύφος του κειμένου πηγή, αλλά να μεταφέρει και να αποδώσει καθαρά και κατανοητά το νόημα του κειμένου αυτού.

Ορολογία

Η ορολογία ως επιστήμη αναπτύχθηκε χάρη της μετάφρασης, για το λόγο αυτό εξετάζεται στο πλαίσιο της θεωρίας της μετάφρασης.

Σε ένα τεχνικό ή επιστημονικό κείμενο ο όρος αποτελεί ένα ιδιαίτερο στρώμα λόγου, απαραίτητο στην επικοινωνία εξαιτίας της εξ' ορισμού συντομίας, πυκνότητας, ακρίβειας και σαφήνειας του. Η μονοσημία των όρων περιορίζει τη δημιουργική πλευρά της μετάφρασης, ενώ η ανάγκη ειδικών επιστημονικών γνώσεων είναι τεράστια.

Η θεωρία της μετάφρασης καταδεικνύει ότι ο μεταφραστής οφείλει:

να γνωρίζει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τους ειδικούς περιορισμούς των όρων

να μπορεί, καθώς μεταφράζει ένα επιστημονικό-τεχνικό κείμενο να αναγνωρίζει τους όρους.

Αναπόφευκτο αποτελεί ο μεταφραστής να μη βρεθεί αντιμέτωπος στην ανάγκη να επιλέξει μεταξύ δύο όρων στη γλώσσα στόχο ή να δημιουργήσει το ισοδύναμο του σε αυτήν.

Ο ρόλος της ορολογίας στη διαδικασία της μεταφοράς γνώσης πραγματοποιείται μέσω των παρακάτω λειτουργιών:

1. Καθορισμός σε επίπεδο έννοιας, της βάσης για την αντίληψη του υπό μελέτη αντικειμένου.
2. Καθορισμός σε επίπεδο όρου, της βάσης για επικοινωνία μια έννοιας , με γλωσσικά σύμβολα ώστε να καταστεί στοιχείο επικοινωνίας.
3. Ταξινόμηση των σχετικών εννοιών.

Για την απόδοση ενός ξένου όρου στη γλώσσα στόχος μπορούν να ακολουθηθούν: α. χρήση περίφρασης β. μεταφορά υπάρχοντος όρου με αλλαγή του νοήματος του γ. δημιουργία νεολογισμού δ. δανεισμός του ξένου όρου (προσαρμογή της εξωτερικής μορφής του στο σύστημα της γλώσσας στόχου) και ε. απλή μεταγραφή της προφορά του ξένου όρου στη γλώσσα στόχος

Α. Μετάφρασμα

Κεφάλαιο 8

Ταυτότητα

Το σύνολο των προσδοκιών και των εκτιμήσεων που κατέχονται από έναν ηθοποιό, ιδίως τα μοντέλα καταστάσεων και πράξεων που είναι αποθηκευμένα στη μνήμη, καθώς επίσης και των πλαισίων και των σεναρίων αποτελούν την ταυτότητα ή τον εαυτό του (βλ. Κεφάλαιο 1 και 5, Τόμος 1, „Situationslogik und Handeln“, „Speziellen Grundlagen“). Η ταυτότητα ενός ηθοποιού, ο εαυτός του, είναι σε γενικές γραμμές το σύνολο των σχηματιζόμενων υποθέσεων το οποίο ο ηθοποιός διατηρεί για τον εαυτό του σε σχέση με το κοινωνικό του περιβάλλον και τον εαυτό του. Από αυτή την άποψη, πρόκειται για μια ειδική περίπτωση της έννοιας του σχήματος και ως εκ τούτου μια ειδική περίπτωση θεμελίωσης αντιλήψεων και πλαισίωσης κοινωνικών καταστάσεων. Η ταυτότητα είναι - ας πούμε- η πλαισίωση του ατόμου ως μέρος του πλαισίου των τυπικών κοινωνικών δεσμών και σχέσεων.

8.1 Διαστάσεις της ταυτότητας

Η ταυτότητα του ηθοποιού απαρτίζεται από τρεις διαφορετικές διαστάσεις ή συστατικά. Πρώτον, υπάρχει μία διάσταση σχετικά με το κοινωνικό περιβάλλον. Αυτή ονομάζεται κοινωνική διάσταση της ταυτότητας. Περιλαμβάνει τις τυποποιημένες ιδέες και τα μοντέλα του ηθοποιού για τον εαυτό του σε τυπικές κοινωνικές καταστάσεις και για τις σχέσεις του με άλλους παράγοντες ως εκπροσώπους ορισμένων κοινωνικών κατηγοριών. Ακολουθεί η ατομική διάσταση της ταυτότητας που είναι οι ιδέες των ηθοποιών σχετικά με τις σχέσεις τους ως «άτομα» σε αυτά τα κοινωνικά μοντέλα. Μερικές φορές, αν όχι πάντα, η τρίτη διάσταση είναι μια γενική οργάνωση των διαφορετικών κοινωνικών και ατομικών διαστάσεων της ταυτότητας. Για να μιλήσουμε πιο απλά, είναι το «σύνταγμα» του ατόμου. Ως εκ τούτου, θέλουμε να το ονομάσουμε συνταγματική διάσταση της ταυτότητας. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό όταν οι διαφορετικές αναφορές ενός ηθοποιού οδηγούν σε αντιφατικές ή ασυνεπείς προσανατολισμούς και όταν αυτός, για οποιοδήποτε λόγο, θέλει ή πρέπει να βρει κάποια «γραμμή» στη σκέψη, την αίσθηση και την δράση του.

8.1.1 George H. Mead: Mind, Me, I und Self

Οι τρεις βασικές διαστάσεις της ταυτότητας, η κοινωνική, η ατομική και η συνταγματική διάσταση, έχουν ήδη προσδιοριστεί από τον George H. Mead με μια σαφήνεια που μόλις σήμερα έχει ξεπεραστεί. Επίσης στις μεταγενέστερες διαφοροποιημένες και στις νεότερες ιδέες της θεωρίας σχετικά με την ταυτότητα, οι

σκέψεις αυτές μπορούν να βρεθούν ξανά (βλ. παρακάτω). Επομένως, αξίζει να αρχίσουμε με την έννοια της ταυτότητας του George H. Mead και να την εξετάσουμε λίγο πιο στενά.

Μυαλό (Mind)

Πρώτον, για τον George H. Mead, η ταυτότητα είναι αυτή που, ως αντανakλαστική περίπτωση, συμβαίνει μεταξύ του ερεθίσματος του περιβάλλοντος και της αντίδρασης του οργανισμού στο ερέθισμα. Είναι η «συνείδηση» του εαυτού, του «μυαλού», του νου που καθοδηγεί τη δράση με έναν ανακλαστικό τρόπο και ανασυνθέτει τον εαυτό του (βλ. επίσης Τμήμα 2.4 παραπάνω σε αυτόν τον τόμο).

Η ταυτότητα είναι το μυαλό για τον Mead, μια τριπλή δομημένη οντότητα (βλ. πιο κάτω): περισσότερο ή λιγότερο μεγάλο και σύνθετο – σύνολο ιδεών του ηθοποιού για τον εαυτό του σε τυπικές κοινωνικές σχέσεις- το αποκαλούμενο Εμένα (Me). Μια μη ανεξάρτητη, αλλά χωριστά λειτουργούσα αρχή της ατομικής ή προσωπικής γνώμης σχετικά με τις απαιτήσεις του Εμένα, ιδιαίτερα ενάντια στο πλαίσιο των ατομικών αξιώσεων, αλλά και του ατομικού αυθορμητισμού και των ιδιοσυγκρασιών – του λεγόμενου Εγώ (I). Και μια πρωταρχική οργάνωση των διάφορων τομέων του εαυτού που είναι αυτοδεσμευτική και ως αποτέλεσμα ηθική φύση και σχετικά με τον αποκαλούμενο Εαυτό (Self).

Από το σύνολο της ταυτότητας, από το Μυαλό(Mind), γίνεται πάντοτε η πιθανή διακοπή μιας απλής αλυσίδας Ερεθίσματος - Απόκρισης αντίδρασης σε μια κατάσταση: εξετάζει τις επιδράσεις μιας συγκεκριμένης ενέργειας στους υπάρχοντες παράγοντες του Εμένα (Me), στις μεμονωμένες ιδέες και τις διεκδικήσεις που ενσωματώνονται στο Εγώ, καθώς και στο γενικό «σύνταγμα» του Εαυτού. Τότε είναι αυτή η περίπτωση του Εαυτού (Self) στο Μυαλό (Mind) που εξασφαλίζει ότι η δράση είναι κάτι περισσότερο από το αποτέλεσμα απλού εγωιστικού «ορθολογικού» υπολογισμού, απλής επικαιροποίησης των κανόνων και των συνηθειών, ενός βαρετού- ασυνείδητου που επιπλέει στο ρεύμα δράσης, μια σπασμωδική αντίδραση σε γνωστούς συνδυασμούς συμβολικών σημείων και διατάξεων ή στην ανεξέλεγκτη έκφραση καταστασιακών συναισθημάτων.

Εμένα (Me)

Το Εμένα είναι, σύμφωνα με τον Mead, ο κοινωνικός εαυτός του ανθρώπου. Αποτελείται από «ανεγερμένες» εννοιολογικές αντιλήψεις του ηθοποιού, τον τρόπο με τον οποίο οι άλλοι παράγοντες είναι πιθανό να αντιδράσουν, ποιες είναι οι ιδέες τους και, ειδικότερα, τι σκέφτονται για τον «εαυτό μου» στη διαδικασία. Το Εμένα αποτελείται από ένα σύνολο τυπικών προσδοκιών σχετικά με τις αντιδράσεις των άλλων και την εικόνα τους για μένα σε τυπικές καταστάσεις. Για κάθε τυπική κατάσταση υπάρχει ένα διαφορετικό Εμένα. Το σύνολο των διάφορων Εμένα αποτελεί τον κοινωνικό εαυτό. Ένας συγκεκριμένος τύπος Εμένα ενεργοποιείται και καθίσταται αποτελεσματικός λόγω ορισμένων σημαντικών συμβόλων σε μια κατάσταση, ιδίως μέσω της ομιλίας και της ατομικής ακρόασης ενώ μιλάει, γεγονός που εξασφαλίζει ότι ο άλλος εκπροσωπείται ταυτόχρονα μέσα στο δράστη. Εύκολα

αναγνωρίσιμο, το Εμένα δεν είναι τίποτα περισσότερο από ένα σύνολο καλά θεμελιωμένων πλαισίων, προσβάσιμων αντιλήψεων και προσανατολισμών, για τις τυπικές σχέσεις του ηθοποιού με το κοινωνικό του περιβάλλον σε τυπικές κοινωνικές καταστάσεις. Η σκέψη του Εμένα ως κοινωνικού εαυτού, που χτίστηκε από τις εικόνες του εαυτού μου στα μάτια των άλλων, προέρχεται από τον William James, στον οποίο ο Mead συνολικά βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στη θεωρία του για την ταυτότητα και τη δράση:

«Ορθώς μιλώντας, ένας άνθρωπος έχει τόσους πολλούς κοινωνικούς εαυτούς όσα είναι τα άτομα που τον αναγνωρίζουν και φέρνουν μια εικόνα στο μυαλό τους.»

Δεδομένου ότι υπάρχουν κατ' αρχήν τόσα πολλά μηνύματα ή κοινωνικοί εαυτοί ή εικόνες όπως οι άλλοι άνθρωποι έχουν διαφορετική εικόνα για εμένα, δεν αποκλείεται ότι σε περίπτωση ασυμβατότητας των αντιλήψεων του Εμένα να προκαλούνται εσωτερικές συγκρούσεις, και μάλιστα διαχωρισμούς προσωπικότητας :

«Έχουμε πολλές διαφορετικές σχέσεις με διάφορους ανθρώπους. Για ένα άτομο εννοούμε αυτό, για άλλο αυτό. Υπάρχουν τμήματα της ταυτότητας που υπάρχουν μόνο στη σχέση μεταξύ ταυτότητας με τον εαυτό της. Διαχωρίζουμε τον εαυτό μας στις πιο διαφορετικές ταυτότητες όταν μιλάμε στους γνωστούς μας. Με έναν συζητάμε για την πολιτική, με έναν άλλον για τη θρησκεία. Υπάρχουν οι πιο διαφορετικές ταυτότητες που αντιστοιχούν στις πιο ποικίλες κοινωνικές αντιδράσεις.»(Mead, σελ. 184)

Δόξα τω θεώ, το Εμένα είναι συνήθως απλό, εύχρηστο και ξεκάθαρα δομημένο ρεπερτόριο των τυπικών και επαναλαμβανόμενων καταστάσεων της καθημερινής ζωής. Επιτρέπει μια σχετικά εύκολη πρόσβαση σε ορισμένες «προεπιλεγμένες επιλογές», τυπικές, και σε κάθε «σωστή» κατάσταση, όχι εμφανείς συμπεριφορές και δράσεις : πουκάμισο - τζίν και μπλε μελαγχολικές σκέψεις στη διάλεξη Κοινωνιολογίας · κοστούμι – Boss και ο Διευθυντής του περιοδικού , καθώς και τα συναισθήματα του, ενώ περπατούσε στην Deutschen Bank. Όταν δεν διακυβεύεται τίποτα άλλο και δεν συμβαίνει τίποτα απροσδόκητο, οι άνθρωποι αναμφισβήτητα προσφεύγουν σε αυτό το ρεπερτόριο – ακόμα κι αν μπορούν να σκεφτούν αρκετά καλά για να πάρουν ένα καλύτερο αποτέλεσμα με λίγη περισσότερη προσπάθεια και «αντανάκλαση», όπως με την απλή ρουτίνα του προσανατολισμού στον αντίστοιχο μοντέρνο Εμένα. Αλλά τι γίνεται αν ο Διευθυντής της Τράπεζας, ο οποίος πρόκειται να μου δώσει την πίστωση, ξαφνικά έρχεται στη διάλεξη κοινωνιολογίας στο πλαίσιο των προσπαθειών του για περαιτέρω εκπαίδευση και κοινωνική ευθύνη;

Εγώ (I)

Το Εγώ είναι το μέρος του εαυτού, που προκύπτει από τους τομείς των κοινωνικών σχέσεων του ηθοποιού. Δεν είναι όλα αυτά. Οι άνθρωποι δεν είναι απλή αντανάκλαση των κοινωνικών σχέσεων τους. Και δεν είναι φύλλα στον άνεμο των αποδόσεων που μαθαίνουν από άλλους – ή τουλάχιστον δε θέλουν πάντα να είναι. Έχουν επίσης το δικό τους μυαλό , είναι αυτοπαραγωγικό νοητικό σύστημα και

συνήθως δεν έχουν το μυαλό ενός λυκόσκυλου. Για αυτήν την ιδιαιτερότητα, ο George H. Mead εισήγαγε την έννοια του Εγώ. Τα Εγώ είναι συνεπώς κάτι διαφορετικό από το Εμένα. Είναι το προσωπικό μέρος του εαυτού και, αν το επιθυμεί κάποιος, η γνώμη του ατόμου για τον εαυτό του, συμπεριλαμβανομένου του ίδιου του Εγώ. Σύμφωνα με τον Mead, υπάρχει μια ποικιλία παρόμοιων φράσεων για αυτό. Για παράδειγμα, το εξής:

«Το Εγώ είναι η αντίδραση του οργανισμού στις αντιλήψεις των άλλων. Το Εμένα είναι το οργανωμένο σύνολο άλλων αντιλήψεων που έχει ο ίδιος. Οι νοοτροπίες των άλλων διαμορφώνουν το οργανωμένο Εμένα αντιδρώντας ως Εγώ.» (Mead 1973, σελ 218)

Η

«Το Εγώ, σε αυτή τη σχέση μεταξύ του Εγώ και του Εμένα, είναι κάτι που ανταποκρίνεται, ως έχει, σε μια κοινωνική κατάσταση, η οποία είναι μέσα στην εμπειρία του ατόμου. Είναι η απάντηση του ατόμου στη στάση των άλλων απέναντί του, όταν παίρνει μια στάση απέναντί τους.» (Στο ίδιο, σελ 221 ;, δεν δίνεται έμφαση στο πρότυπο)

Η διαφορά είναι πολύ σαφής τώρα : τα Εμένα αντανακλούν τις κοινωνικά αγκυροβολημένες προσδοκίες, ίσως με ορισμένους κοινωνικούς ρόλους. Το Εγώ παρέχει, ωστόσο, όπως αναφέρει ο Mead, την «αίσθηση της ελευθερίας, της πρωτοβουλίας» (ομοίως). Είναι η βάση της «αυτοσυνείδητης» δράσης και της αντικατοπτριζόμενης επιλογής εναλλακτικών τρόπων σε εκείνους που είναι κοινωνικά δεσμευμένοι στους τομείς του Εμένα. Το Εγώ είναι η πηγή του αυθορμητισμού και της μη προβλεψιμότητας στην ανθρώπινη δράση. Είναι τελικά η αρχή η οποία, για να επανεξετάσει την έννοια των λειτουργιών κοινωνικής παραγωγής, διασφαλίζει ότι δεν παραμελούνται οι προσωπικές ανάγκες και οι ιδεοσυγκρασίες της αυτοεκτίμησης και της σωματικής ευημερίας για την παραγωγή κοινωνικά καθορισμένων πρωτογενών ενδιαμέσων αγαθών (βλ. για παράδειγμα, Τμήμα 3.2 του Τόμου 2, " *Die Konstruktion der Gesellschaft* ", αυτή η " *Speziellen Grundlagen* ").

Το Εγώ και το Εμένα είναι ξεχωριστά στοιχεία της ταυτότητας, αλλά βρίσκονται μεταξύ τους σε στενή αλληλεπίδραση. Οι κοινωνικές σχέσεις και το δομημένο Εμένα είναι η προϋπόθεση ότι το άτομο μαζί με αυτά μπορεί να εκφράσει τις απόψεις του. Το Εγώ είναι η κατάσταση ενός ενεργού και άλλων παραγόντων συμπεριλαμβάνοντας δραστηριότητες, ώστε να δημιουργηθεί μια ικανοποιητική ισορροπία των κοινωνικών σχέσεων, από την οποία μπορεί να προκύψει αργότερα το Εμένα. Σύντομα:

«Είμαστε αυτό που είμαστε, μέσα από τη σχέση μας με τους άλλους.» (Mead 1973, σελ 42)

Και με κάθε τρόπο, ακόμη και από την προσωπική μας άποψη για το κοινωνικό περιβάλλον.

Εαυτός (Self)

Το Εγώ και το Εμένα σχετίζονται μεταξύ τους σε μια «διαλεκτική» και άρρηκτη σχέση. Η γόνιμη σύγκρουση τους δεν σταματά ποτέ, μόνο με το θάνατο μπορεί. Πάνω από μία άλλη, σχεδόν αναπόφευκτη, πηγή για την εσωτερική ένταση της ταυτότητας έχει καταστεί εμφανής, με την ποία το άτομο μπορεί να χρειαστεί να ασχοληθεί ενεργά: η συνέπεια των τομέων της κοινωνικής διάστασης της ταυτότητας, όπως στην περίπτωση ρόλων σύγκρουσης ή πολλαπλών μελών σε διάφορες κοινωνικές κατηγορίες ή ομάδες (βλ. επίσης τμήματα 2.3 και 3.1 του Τόμου 2, " *Die Konstruktion der Gesellschaft* ", Τμήμα 7.3 του Τόμου 5, " *Institutionen* ", " *Speziellen Grundlagen* " και Κεφάλαιο 11 παρακάτω σε αυτόν τον τόμο). Ο αμερικάνος φιλόσοφος John Dewey (1859-1952) έχει εκφράσει το πρόβλημα κατά αυτόν τον τρόπο:

«...ένα άτομο ως μέλος διάφορων ομάδων μπορεί να χωριστεί μέσα στον εαυτό του, και κατά κάποιον τρόπο σε αντιφατικό εαυτό, ή σε ένα αποσυντιθέμενο άτομο. Ένας άνθρωπος μπορεί να είναι ένα πράγμα σαν ένα μέλος της εκκλησίας και ένα άλλο πράγμα ως μέλος της επιχειρηματικής κοινότητας. Η διαφορά μπορεί να μεταφερθεί σαν σε υδατοστεγή διαμερίσματα, ή μπορεί να γίνει μια τέτοια διαίρεση ώστε να συνεπάγεται εσωτερικές συγκρούσεις».

Επομένως, το πρόβλημα έγκειται στην πρωταρχική οργάνωση του δύσκολου συντονισμού των διάφορων τομέων και των πάντα δεδηλωμένων ισχυρισμών του Εγώ σε μια συνεπή γραμμή δράσης, η οποία λαμβάνει συγχρόνως υπόψη της διάφορες αντικειμενικές συνθήκες. Σε αυτό ο George H. Mead βλέπει την ειδική δύναμη του Εαυτού. Ο Εαυτός είναι με αυτήν την έννοια, η οργανωμένη ταυτότητα του δράστη. Είναι το «σύνταγμα» που τελικά έδωσε στον εαυτό του μπροστά στην πολυπλοκότητα της ταυτότητας του, η οποία τον εμποδίζει να αντιδράσει σε έγκαιρες αλλαγές και πειρασμούς σε μια κατάσταση πολύ βραχυπρόθεσμη και παρορμητική, διασφαλίζοντας ότι και οι άλλοι παρα την όλη ποικιλομορφία και την ασυνέπεια των κοινωνικών σχέσεων του και όλη τη δημιουργικότητα, τον αυθορμητισμό και τη στρατηγική αντανάκλαση των πράξεων του (βλ. Επίσης κατωτέρω και συγκεκριμένα το τμήμα 8.3 παρακάτω στον τόμο αυτό).

8.1.2 Κοινωνική, προσωπική και αυτο-ταυτότητα

Οι τρεις διαστάσεις της ταυτότητας, όπως διέκρινε ο Mead στις έννοιες του Εμένα, του Εγώ και του Εαυτού, εξακολουθούν να αποτελούν το πυρήνα των πιο σημαντικών εννοιών της ταυτότητας. Μπορούμε να τους αποκαλούμε κοινωνική, προσωπική ταυτότητα και ως αυτό-ταυτότητα. (Μετατόπιση). Πέρα από τις διαφορές της θεωρίας του Mead, ωστόσο έχουν προστεθεί ορισμένες προσθήκες ή επεκτάσεις.

Κοινωνική ταυτότητα

Κοινωνική ταυτότητα είναι γενικά το σύνολο των κοινωνικά κατανεμημένων, κοινών, ελεγχόμενων και δεσμευτικών μοντέλων της σχέσης του ηθοποιού με άλλους παράγοντες σε τυπικές καταστάσεις. Αποτελεί τη βάση «αναφοράς» που έχουν οι φορείς στους διάφορους τομείς του κοινωνικού τους περιβάλλοντος, με βάση την υπαγωγή τους σε ορισμένες κοινωνικές κατηγορίες ή ομάδες (βλ. επίσης Τμήμα 11.2 για τις «*Bezugsgruppen*» παρακάτω). Δυο υποδιαίρεσεις της κοινωνικής ταυτότητας διαφοροποιούνται – μία πιο δροσερή-γνωστική και μία πιο ζεστή-συναισθηματική. Η γνωστική διάσταση της κοινωνικής ταυτότητας είναι το σύνολο των απλών προσδοκιών ενός ηθοποιού για τυπικές σχέσεις σε τυπικές κοινωνικές καταστάσεις έναντι τυπικών «γενικευμένων» άλλων φορέων, ακόμη και χωρίς να χρειάζεται να ταυτιστούν μαζί τους. Αυτές περιλαμβάνουν κυρίως τις σχέσεις ρόλων και τις τυποποιημένες προσδοκίες των παραγόντων με ορισμένα κατηγοριακά χαρακτηριστικά. Είναι οι Εμένα στην ορολογία Mead, αλλά τώρα ως μια απλή, επίσης, χρησιμοποιούμενη με όργανο η γνώση για την κοινωνικά «ορθή» σκέψη, αίσθημα και δράση του εαυτού σε ορισμένες καταστάσεις. Αυτή η υποδιαίρεση ονομάζεται κατηγορηματική ταυτότητα. Η συναισθηματική υποδιαίρεση της κοινωνικής ταυτότητας αφορά τον προσδιορισμό ενός ηθοποιού με μια συλλογική, κοινωνική κατηγορία, ένα ρόλο ή μια ομάδα (βλ. επίσης Κεφάλαιο 10 έως 12 πιο κάτω από τον παρόντα Τόμο). Η σκέψη, η αίσθηση και η ενεργητικότητα σε αυτήν την περίπτωση γίνεται αποκλειστικά ως μέλος της εν λόγω συλλογικής ομάδας, στην οποία ο ηθοποιός τότε αισθάνεται ότι ανήκει, του οποίου η μοίρα κάνει τον εαυτό του και στον οποίο θεωρεί ότι είναι κατ'αρχήν εναλλάξιμο άτομο. Είναι το αίσθημα της αλτρουιστικής απορρόφησης σε μια – πραγματική ή φανταστική- κοινότητα, η «ταυτοποίηση» του ατόμου και της συλλογικής (απορρόφησης). Παραδείγματα αποτελούν τα εθνικά συναισθήματα, η ταξική συνείδηση και η ταυτοποίηση του κόμματος, η τιμή μεταξύ των κλεφτών και η υπερηφάνεια της συμμορίας ή ακόμα και η αλληλεγγύη ομάδων ανεμιστήρων και μοτοσυκλετιστών. Αυτή η υποδιαίρεση της κοινωνικής ταυτότητας αναφέρεται ως συλλογική ταυτότητα – σε αντίθεση με την «εγωιστική» ατομική ταυτότητα, στην οποία ο ηθοποιός δεν εμφανίζεται ως μέλος της ομάδας, αλλά ως «άτομο», διακριτό πρόσωπο που υποστήριξε.

Προσωπική ταυτότητα

Η προσωπική ταυτότητα είναι γενικά η γνώμη του ηθοποιού, ως ατομικό και αδιάκριτο άτομο στο κοινωνικό του περιβάλλον. Ως εκ τούτου, περιλαμβάνει πρώτα αυτό το αυθόρμητο ιδιοσυγκρασιακό μέρος της γνώμης του ηθοποιού και του περιβάλλοντος του, το οποίο ο Mead αποκάλεσε Εγώ, αλλά αν κοιτάξετε προσεκτικά, ξεπερνά αυτή την πτυχή. Το Εγώ ως αυθόρμητη ιδιοσυγκρασιακό μέρος του εαυτού ή της ατομικής ταυτότητας, αναφέρεται ως το Εγώ του ηθοποιού. Επιπλέον, πρέπει να διακρίνεται μία άλλη διάσταση, η λεγόμενη προσωπική ταυτότητα. Αυτές είναι οι σχέσεις του ηθοποιού με το κοινωνικό του περιβάλλον, οι

οποίες βασίζονται σε ορισμένα χαρακτηριστικά του ηθοποιού ως «άτομο» και δεν συνίστανται – όπως στο Εγώ- στις αυθόρμητες ιδιοσυγκρασιακές αντιδράσεις και δηλώσεις, αλλά και πάλι σε κοινωνικά ρυθμιζόμενες σχέσεις – αλλά αυτή τη φορά αναφέρεται στο αντίστοιχο «Πρόσωπο» και όχι στον ηθοποιό ως εκπρόσωπο ενός συγκεκριμένου ρόλου, κατηγορίας ή ομάδας. Στην προσωπική ταυτότητα και πάλι δύο περιπτώσεις είναι δυνατές. Η πρώτη είναι η προσωπική ταυτότητα. Αυτή βασίζεται στην έννοια της «προσωπικής ταυτότητα», όπως την είχε ορίσει ο Erving Goffman. Είναι το σύνολο των ιδεών του ηθοποιού για τον Εαυτό που έχει αναπτύξει σε «προσωπική» αλληλεπίδραση με όμοιους άλλους ανθρώπους. Είναι, αν μπορούμε να το πούμε έτσι, το Εμένα για τις καταστάσεις στις οποίες ο ηθοποιός το έχει με πολύ συγκεκριμένους άλλους «σημαντικούς» ανθρώπους που ξέρει προσωπικά και που τον γνωρίζουν προσωπικά – η σύζυγος, για παράδειγμα, ή οι φίλοι Paul και Erwin. Εν πάση περιπτώσει, δεν είναι το Εγώ με την έννοια του George H. Mead, αλλά μάλλον κάτι σαν ένα εξατομικευμένο ή, όπως αναφέρω, εξατομικευμένος κοινωνικός εαυτός, επειδή όλοι πρέπει να ενεργούν κοινωνικά ακόμη και στις πιο προσωπικές τους αλληλεπιδράσεις. Επιπλέον, γίνεται διάκριση ανάμεσα στην ατομική ταυτότητα ως τη δεύτερη υποδιαίρεση της ταυτότητας των προσώπων. Η ατομική ταυτότητα υπάρχει σε μια κοινωνική σχέση όταν ο ηθοποιός δεν αισθάνεται ότι είναι μέλος ή εκπρόσωπος συλλογικής, κοινωνικής κατηγορίας ή ομάδας ή θεωρείται ή αντιμετωπίζεται ως τέτοιος αλλά μάλλον ως «ατομικό» πρόσωπο, ενώ οι κοινωνικές σχέσεις είναι ενσωματωμένες, αλλά όχι σε οποιεσδήποτε «συλλογικές» προσανατολισμένες κατευθυντήριες γραμμές, πάντα θέλει να δράσει ως ένα «άτομο» όπως ένα ομαδικό πνεύμα ή ένας εθνικός ενθουσιασμός, αλλά πάντοτε ενεργούν μόνο ως ένα άτομο. Οι ατομικές και οι συλλογικές ταυτότητες επομένως είναι δύο διαφορετικές, αμοιβαία αποκλειόμενες μορφές διαμόρφωσης μιας κοινωνικής σχέσης ή μιας κατάστασης. Μία από τις πέντε (ή τέσσερις) διχοτομίες των μεταβλητών τύπων από τον Talcott Parsons αναφέρεται σε αυτή τη διάκριση (βλ. Τμήμα 1.4 παραπάνω σε αυτόν τον τόμο): τη διχοτόμηση του συλλογικού προσανατολισμού και του αυτοπροσανατολισμού.

Αυτό-ταυτότητα

Η αυτό-ταυτότητα μετά από όλα, είναι η «οργάνωση» των διάφορων διαστάσεων της κοινωνικής και προσωπικής ταυτότητας σε μια συντονισμένη και λειτουργική μονάδα από ένα γενικό «σύνταγμα» του ατόμου. Το υπόβαθρο αυτού είναι οι αντιφάσεις και οι συγκρούσεις μεταξύ των διάφορων συνιστωσών της κοινωνικής και προσωπικής ταυτότητας, κυρίως τη διέλευση των μελών όσο και τους προσανατολισμούς της δεσμευμένης με τους «πολλούς εαυτούς». Σε ένα πολύ γνωστό βιβλίο για τις «Κοινωνιολογικές Διαστάσεις της ταυτότητας», ο κοινωνιολόγος εκπαιδευτικός Lothar Krappmann περιέγραψε αυτό το πρόβλημα εδώ και πολύ καιρό:

«Όλοι εμφανιζόμαστε σε διαφορετικές καταστάσεις με διαφορετικούς τρόπους. Συμμετέχουμε συνεργατικά και αμείλικτα στους συναδέλφους μας, αλλά επιμένουμε στο δικαίωμα μας

πεισματικά, αν το αυτοκίνητο μας επισκευαστεί ακατάλληλα στο εργαστήριο. Υποστηρίζουμε υπομονετικά όλες τις απαιτήσεις των παιδιών μας, ακόμα κι αν οι ξένοι μας έχουν ενοχλήσει εδώ και καιρό. Στις συζητήσεις, αναμένουμε την άποψη των συνομιλητών μας, για παράδειγμα μιλώντας για πολιτικά ζητήματα με έναν εκπρόσωπο φοιτητών και όχι με ένα μέλος του κυβερνώντος κόμματος».

Μπορεί να οδηγήσει σε κάτι καλό για μεγάλο χρονικό διάστημα: αν οι ηθοποιοί δε συναντηθούν ποτέ και δεν ανταλλάξουν ιδέες για το πώς συμπεριφέρονται πάντα ευκαιριακά ή/και επιδεκτικά. Συχνά, δε μπορεί να αποφευχθεί η αλληλοεπικάλυψη των διαφόρων δημόσιων τομέων και τότε δεν υπάρχει υδατοστεγής απομόνωση των διαφόρων τομέων της ταυτότητας, αλλά συγκρούσεις και αβεβαιότητες, όχι μόνο στον ίδιο τον παράγοντα αλλά και στο κοινωνικό περιβάλλον (βλ. Επίσης Το πρόβλημα στις συγκρούσεις ρόλων στην Ενότητα 7.3 του Τόμου 5, "Θεσμικά Όργανα", "Ειδική Βάση"). Η συνείδηση αντιδρά σε αυτό, για σοβαρούς λόγους, με την κατά το πλείστον προληπτική υπακοή. Ο Lothar Krappmann διατυπωθεί το πρόβλημα:

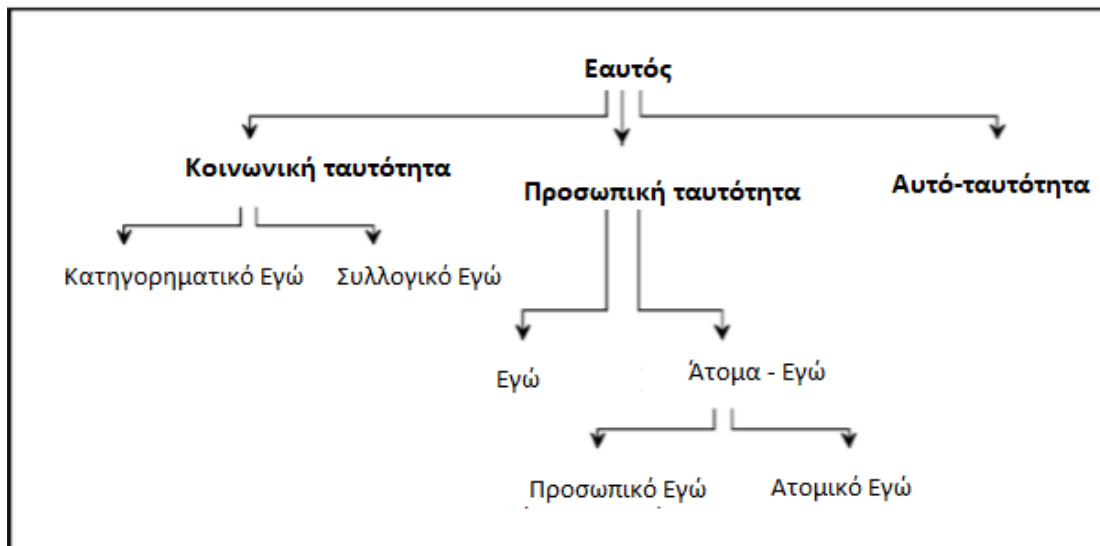
« Το άτομο είναι λοιπόν σε ένα δίλημμα: πως πρέπει να παρουσιάζεται σε άλλους, αν πρέπει αφενός να ανταποκρίνεται στους διάφορους εταίρους του προκειμένου να επικοινωνεί και να ενεργεί μαζί τους και αφετέρου αν πρέπει να παρουσιάζει τόσο την ιδιαιτερότητα του όσο και να αναγνωρίζεται σε διαφορετικές καταστάσεις;» (Ομοίως).

Το «δίλημμα» μπορεί να επιλυθεί μόνο μέσω ενός δεσμευτικού «συντάγματος», μιας γενικής τάξης ταυτότητας. Οι ηθοποιοί αναπτύσσουν –εάν αυτή η τάξη βρεθεί ξανά και ξανά μετά από ορισμένες διαταραχές και κρίσεις- σταδιακά μια γενικευμένη και στο τέλος ηθικά πεπεισμένη πεποίθηση, ότι μπορούν να αντιμετωπίσουν τις διάφορες καταστάσεις και αξίες, καθώς και να συμβάλλουν στη διαμόρφωση των καταστάσεων. Είναι ο Εαυτός στη γλώσσα του George H. Mead. Παρεμπιπτόντως, το όνομα «Αυτό-ταυτότητα» προέρχεται από τον Erik H. Erikson (για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Παράγραφο 8.3 καθώς και Κεφάλαιο 9 παρακάτω σε αυτόν τον τόμο).

Το σύνολο των τριών διαστάσεων της ταυτότητας – κοινωνική , προσωπική και αυτό-ταυτότητα - με όλες τις αντίστοιχες υποδιαίρεσεις τους τελικά αναφέρεται συλλογικά ως ο εαυτός του ηθοποιού.

Ανασκόπηση

Για παράδειγμα, οι διάφορες διαστάσεις του εαυτού – ως «ταυτότητα» ενός ηθοποιού - συνοψίζονται πάλι συντόμως (Σχήμα 8.1):

Σχήμα 8 1 Οι διαφορετικές διαστάσεις του εαυτού

Ο Εαυτός περιγράφει με τις σκιαγραφημένες υποδιαιρέσεις όλες τις εσωτερικές συνθήκες με τις οποίες ένας ηθοποιός βρίσκεται αντιμέτωπος με μια κατάσταση, εκτός από τις εξωτερικές συνθήκες, από τις οποίες πρέπει να βρει έναν ορισμό της κατάστασης και τέλος να επιλέξει μια συγκεκριμένη ενέργεια. Όλες αυτές οι συνιστώσες του εαυτού, συμπεριλαμβανομένου του αυθόρμητου Εγώ, είναι, όπως συχνά δεν μπορούμε να επισημάνουμε, το αποτέλεσμα της κοινωνικής αποτύπωσης και της κοινωνικής προκατασκευής. Αυτό που εμφανίζεται ως μια αδιαμφισβήτητη ατομικότητα είναι, εκτός από τις μάλλον τυχαίες και ως εκ τούτου κοινωνιολογικώς άνευ σημασίας διαφορές στο χαρακτήρα και την ιδιοσυγκρασία μεταξύ των ανθρώπων, συνήθως τίποτα περισσότερο από ένα πολύ ιδιαίτερο συνδυασμό των κοινωνικών, προσωπικών και συνταγματικών διαστάσεων της ταυτότητας.

Β. Θεωρητική Προσέγγιση

Τι είναι μετάφραση

Η μετάφραση έχει πολλές σημασίες: μπορεί να αποτελεί το γνωστικό προϊόν, το μετάφρασμα, καθώς και τη διαδικασία πράξης παραγωγής μιας μετάφρασης, το *μεταφράζειν*. Σύμφωνα με τον Nida, η μετάφραση είναι η αναπαραγωγή του μηνύματος στην γλώσσα υποδοχής με το πιο φυσικό δυνατό τρόπο, πρώτα όσον αναφορά το νόημα και δεύτερον όσον αφορά το ύφος.¹ Πιο αναλυτικά, όπως αναφέρεται στο βιβλίο «Θεωρία και Πράξη της Μετάφρασης» (Γ.Κεντρωτής), η μετάφραση είναι « η μεταφορά ενός σταθερά συγκεκριμένου και, ως εκ τούτου, μονίμως προσφερόμενου ή κατ' αρεσκείαν επαναλαμβανόμενου κειμένου, που έχει συνταχθεί σύμφωνα με τους κανόνες της γλώσσας αφετηρίας, από τη γλώσσα αφετηρίας στη γλώσσα αφίξεως, και δη σε ένα κείμενο, που α) συντάσσεται σύμφωνα με τους κανόνες της γλώσσας αφίξεως, β) διατηρεί το νόημα του πρωτοτύπου και γ) ανά πάσα στιγμή μπορεί να ελεγχθεί για την ορθότητά του και να διορθωθεί».²

Μεταφραστική διαδικασία

Στη διατριβή «On linguistic aspects of translation»³ του Jakobson, αναφέρονται οι τρεις κατηγορίες της μεταφραστικής διαδικασίας. Οι τρεις αυτές κατηγορίες είναι οι εξής:

- η ενδογλωσσική μετάφραση ή «αναδιατύπωση» , δηλαδή «η ερμηνεία των γλωσσικών σημείων μέσω άλλων συμβόλων της ίδιας γλώσσας»
- η διαγλωσσική μετάφραση ή «μετάφραση καθαυτή», δηλαδή «η ερμηνεία των γλωσσικών σημείων μέσω μιας άλλης γλώσσας»
- η διασημειωτική μετάφραση ή «μετάλλαξη», δηλαδή « η ερμηνεία των γλωσσικών σημείων μέσω των συμβόλων μη λεκτικών σημειακών συστημάτων»

Η ενδογλωσσική μετάφραση μια λέξης χρησιμοποιεί είτε διαφορετική, περισσότερο ή λιγότερο συνώνυμη λέξη στην ίδια γλώσσα. Η διασημειωτική μετάφραση αποτελεί όταν ένα κείμενο «μεταλλάσσεται» σε ένα τραγούδι ή σε ένα πίνακα ζωγραφικής. Η κύρια ασχολία της Επιστήμης της Μετάφρασης, όμως, είναι η δεύτερη κατηγορία που έθεσε ο Jakobson, η διαγλωσσική μετάφραση.

¹ Nida and Taber, (1974:77) "The Theory and Practice of Translation", Leiden: Brill.

² Γιώργος Κεντρωτής,(1996:117) «Θεωρία και Πράξη της Μετάφρασης, Δίαυλος

³ Jakobson 1959/2000,σ.114

Γιατί μεταφράζουμε

Η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα έχει δύο απαντήσεις. Αρχικά, μεταφράζουμε ώστε να επικοινωνήσουν ένας πομπός από τη γλώσσα αφετηρίας και ένας δέκτης στη γλώσσα αφίξεως. Ο δέκτης στη προκειμένη περίπτωση παρουσιάζεται ως πρωτοταγής υποκείμενο της μετάφρασης. Ένας ακόμα λόγος που μεταφράζουμε είναι για να γνωστοποιήσουμε σε έναν δέκτη στη γλώσσα αφίξεως την επικοινωνία μεταξύ σε έναν πομπό και έναν δέκτη στη γλώσσα αφετηρίας. Σε αυτή τη περίπτωση, παρουσιάζεται ως δευτεροταγής υποκείμενο της μετάφρασης. Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, μπορούμε να διακρίνουμε τις μεταφράσεις σε πρωτοταγείς και δευτεροταγείς. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι η διάκριση αυτή γίνεται επί τη βάση του σκοπού της μετάφρασης.

Τεχνικές της Μετάφρασης

Μετά τη δεκαετία του 1960, έκαναν την εμφάνισή τους διάφορες αναλύσεις του φαινομένου της μετάφρασης που ως σκοπό είχαν την κατηγοριοποίηση της μεταφραστικής διαδικασίας. Η ταξινόμηση των Vinay και Darbelnet αποτελεί την πιο κλασσικό μοντέλο και αυτό που είχε το μεγαλύτερο αντίκτυπο.

Οι Vinay και Darbelnet πραγματοποίησαν μια συγκριτική υφολογική ανάλυση της γαλλικής και της αγγλικής γλώσσας. Αποδέχονται ότι υπάρχουν δυο μεταφραστικές στρατηγικές (2000, σ.84-93), η άμεση και η έμμεση μετάφραση. Αυτές θυμίζουν τη διάκριση ανάμεσα στην «κατά λέξη» και την «ελεύθερη» μετάφραση. Η διάκριση ανάμεσα στη «κατά λέξη» και την «ελεύθερη» μετάφραση ανάγεται στον Κικέρωνα και στον Αγ. Ιερώνυμο και αποτέλεσε τη βάση για τα θεμελιώδη κείμενα όσον αφορά τη μετάφραση μέχρι τον 20^ο αιώνα.

Επιστρέφοντας στους Vinay και Darbelnet, παρατήρησαν ότι σχετικά με τους δομικούς και μεταγλωσσικούς παραλληλισμούς που υπάρχουν μεταξύ των γλωσσών είναι συχνό φαινόμενο να υπάρχουν κενά μεταξύ της γλώσσας πηγής και της γλώσσας στόχου. Σε αυτές τις περιπτώσεις, όταν ο μεταφραστής παρατηρεί ένα κενό στη γλώσσα στόχου, μπορεί να χρησιμοποιήσει είτε μια παράλληλη κατηγορία ή μια παράλληλη αντίληψη για τη μετάδοση της σημασίας του κειμένου πηγής. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με μια από τις ακόλουθες διαδικασίες άμεσης μετάφρασης.

1. Δάνειο, το οποίο είναι η πιο απλή διαδικασία που χρησιμοποιείται στη μετάφραση, περιλαμβάνει τη χρήση της ξένης διατύπωσης στο κείμενο-στόχο. Ο λόγος για το κενό στη γλώσσα-στόχος είναι συνήθως

- μεταγλωσσικός, καθώς στη σημερινή εποχή προκαλείται από τις νέες τεχνολογίες που εισέρχονται γρήγορα στην περιβάλλουσα πραγματικότητα.
2. Έκτυπο, το οποίο είναι ένα ιδιαίτερο είδος δανεισμού στο οποίο η γλώσσα στόχος δανείζεται μια έκφραση από τη γλώσσα πηγή μεταφράζοντας κυριολεκτικά κάθε ένα από τα αρχικά στοιχεία. Ως αποτέλεσμα δημιουργείται ένα γλωσσικό έκτυπο, το οποίο διατηρεί τη συντακτική δομή της γλώσσας στόχου, αλλά ταυτόχρονα εισάγει έναν νέο τρόπο έκφρασης ή ένα «δομικό καλώδιο».
 3. «Κατά λέξη» μετάφραση, βασίζεται στην άμεση μεταφορά του κειμένου από τη γλώσσα πηγή σε γραμματικό και ουσιαστικό κείμενο στη γλώσσα στόχο. Χρησιμοποιώντας αυτή τη διαδικασία, ο μεταφραστής επικεντρώνεται κυρίως στην προσκόλληση στους γλωσσικούς κανόνες της γλώσσας στόχου. Στη πράξη, η «κατά λέξη» μετάφραση πραγματοποιείται συχνότερα κατά τη μετάφραση μεταξύ δύο γλωσσών της ίδιας οικογένειας, όπως τα γαλλικά και τα ιταλικά.

Οι Vinay και Darbelnet σημειώνουν, επιπλέον, ότι λόγω διαρθρωτικών και μεταγλωσσικών διαφορών μεταξύ των γλωσσών ορισμένα υφολογικά αποτελέσματα είναι ανέφικτα χωρίς να διαταράσσουν την λεξική ή τη συντακτική σειρά στη γλώσσα στόχο. Σε τέτοιες περιπτώσεις, πρέπει να χρησιμοποιούνται πιο πολύπλοκες μέθοδοι, που ανήκουν στην έμμεση μετάφραση, για να μεταδοθεί η έννοια του κειμένου πηγή.

4. Μεταφορά, ένα μέρος του λόγου μεταβάλλεται σε ένα άλλο χωρίς να αλλάζει το νόημα. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί ενδογλωσσικά, για παράδειγμα το «είπε ότι θα παραιτηθεί» μπορεί να μεταφερθεί «αναγγέλλει την παραίτηση της». Η μεταφορά είναι μια πολύ ευέλικτη διαδικασία μετάφρασης, καθώς και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την καλύτερη οικονομία στο κείμενο στόχος.
5. Μετατροπή, διαφοροποιεί τη σημασιολογία και την οπτική γωνία της γλώσσας πηγής. Η χρήση της μπορεί να είναι απαραίτητη «όταν μια κατά λέξη ή έστω μετατοπισμένη μετάφραση καταλήγει σε γραμματικά ορθή εκφορά του λόγου, που όμως θεωρείται ακατάλληλη, μη ιδιωματική ή αδέξια στη γλώσσα στόχο»(2000,σ.89).
6. Ισοδυναμία, γνωστή και ως αναδιατύπωση, παράγει ένα ισοδύναμο κείμενο στη γλώσσα- στόχο χρησιμοποιώντας εντελώς διαφορετικές υφολογικές και δομικές μεθόδους. Ισοδυναμία είναι ιδιαίτερα χρήσιμη στη μετάφραση ιδιωματισμών ή παροιμιών.
7. Προσαρμογή, χρησιμοποιείται όταν ο τύπος της κατάστασης που αναφέρεται στο μήνυμα της γλώσσας πηγής δεν λειτουργεί στη κουλτούρα στη γλώσσα στόχος. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο μεταφραστής πρέπει να αναδημιουργήσει μία κατάσταση που μπορεί να θεωρηθεί περισσότερο ή λιγότερο ισοδύναμη. Από αυτή τη προοπτική, η προσαρμογή είναι ένα συγκεκριμένο είδος ισοδυναμίας.

Μετάφραση και Γλωσσολογία

Σύμφωνα με το βιβλίο «Γλωσσολογία και Μετάφραση»⁴, υπάρχουν ποικίλες απόψεις περί της σχέσης μεταξύ Μετάφρασης και Γλωσσολογίας. Σε αυτό αναφέρεται η άποψη της Σελλά- Μάζη (1997:298), η οποία είναι πολύ ενδιαφέρουσα :

«η μετάφραση είναι, κατ' αρχήν, μια γλωσσική διαδικασία κατά την οποία ο μεταφραστής περνά από τη μία γλώσσα στην άλλη και, πιο συγκεκριμένα, μεταφέρει τόσο τη 'σημασία' όσο και τη 'μορφή' ενός μηνύματος, όσο το δυνατόν 'πιστότερα' από το Α σύστημα – μια δομή Α – σε ένα Β σύστημα – μια δομή Β».

Μία ακόμα σημαντική άποψη σχετικά με τη σχέση Μετάφρασης και Γλωσσολογίας είναι αυτή του Mounin, γάλλος γλωσσολόγος με προβληματισμούς σχετικά με τη μετάφραση:

«στη βάση κάθε μεταφραστικής διαδικασίας βρίσκονται μια σειρά από αναλύσεις και διεργασίες που άπτονται της γλωσσολογίας και ότι η επιστήμη της γλωσσολογίας, ορθά εφαρμοσμένη, μπορεί να προσφέρει (στη μετάφραση) πολύ περισσότερα από όσα μια οποιασδήποτε εμπειρική προσέγγιση».

Παρόμοια άποψη φαίνεται να έχουν και άλλοι ειδικοί της Γλώσσας, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η μετάφραση αποτελεί γλωσσική διεργασία. «Η γλωσσική επεξεργασία ξεκινά με τη πρώτη επαφή του μεταφράζοντος υποκειμένου με το πρωτότυπο και ολοκληρώνεται με το τέλος της ύστατης διόρθωσης του μεταφράσματος»⁵.

Η επιστήμη της Γλωσσολογίας, ωστόσο, δεν είναι ικανή από μόνη της να αντιμετωπίσει τα προβλήματα των μεταφραστών κατά τη διάρκεια της διαδικασίας της μετάφρασης. Για το λόγο αυτό χρειάζονται ως εφόδια η γλωσσολογική ανάλυση και η εφαρμογή βασικών μεταφραστικών τεχνικών. Αυτά τα τρία σημεία θα βοηθήσουν τους μεταφραστές, ιδιαίτερα τους εκπαιδευόμενους, να κατανοήσουν το νόημα και τις δομές του κείμενου πηγής, να καταλάβουν τις διαφορές που χωρίζουν τους δύο πολιτισμούς, καθώς και να δοκιμάσουν τις μεταφραστικές τεχνικές για να πετύχουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

Η γλωσσολογική ανάλυση είναι η αποδόμηση του κειμένου πηγής σε λεξιλογικό, συντακτικό, μορφολογικό, σημασιολογικό και πραγματολογικό επίπεδο. Πριν φτάσει, όμως, σε αυτό το σημείο πρέπει να κατανοήσει πλήρως την έννοια του γλωσσικού σημείου ή της ελάχιστης σημασιολογικής μονάδας. Σύμφωνα με τον Saussure (1972/1987:99), το γλωσσικό σημείο αποτελεί τον συνδυασμό έννοιας και ακουστικής εικόνας, σημαινόμενου και σημαίνοντος, δηλαδή σημασίας και μορφής. Πρόκειται για την ελάχιστη σημασιολογική μονάδα(ΕΣΜ), τον μικρότερο φορέα σημασίας κάθε γλώσσας.

⁴ Μαρία Α.Μ. Τσίγκου, 2011, Γλωσσολογία και Μετάφραση, Δίαυλος

⁵ Μαρία Α.Μ. Τσίγκου, 2011, Γλωσσολογία και Μετάφραση, Δίαυλος

Παράμετροι της μεταφραστικής διαδικασίας

Ο επικοινωνιακός σκοπός⁶ κάθε κειμένου καθορίζει τις σημασιολογικές, λεξιλογικές, μορφοσυντακτικές, πραγματολογικές ή και υφολογικές επιλογές. Για το λόγο αυτό ο μεταφραστής καλείται να αναγνωρίσει τον επικοινωνιακό σκοπό του πρωτότυπου κειμένου και να αναγνωρίσει τον επικοινωνιακό σκοπό του μεταφράσματος, ώστε οι επιλογές του στα γλωσσικά αυτά επίπεδα να εναρμονίζονται με αυτόν.

Ο Garnier υποστηρίζει τις απόψεις του στη ψυχομηχανική προσέγγιση της μεταφραστικής διαδικασίας τη συστηματοποιεί ως εξής: αναγνώριση εκφωνημάτων στη γλώσσα πηγή και παραγωγή αυτού στη γλώσσα στόχος. Η αναγνώριση του εκφωνήματος δεν σημαίνει μόνο την κατανόηση του σημαινόμενου, αλλά την αντίληψη της λειτουργικότητας του εντός συγκεκριμένης λεκτικής πράξης και του ευρύτερου κειμενικού περιβάλλοντος. Η Συγκριτική Γλωσσολογία μας βοηθά να διακρίνουμε τις παραμέτρους, τις οποίες πρέπει να εξετάσει ο μεταφραστής τόσο κατά τη διαδικασία της κατανόησης του πρωτοτύπου όσο και την επαναδιατύπωσης του στη γλώσσα-στόχο.

Συγκριτική Σημασιολογία

Η μεταφραστική διαδικασία δεν είναι μόνο η απλή μεταφορά της λέξης από την γλώσσα Α στη γλώσσα Β, αλλά απαιτείται και η ισοδύναμη έννοια στη γλώσσα στόχο. Ο μεταφραστής κρίνει αν θα προχωρήσει σε μετατόπιση ή διατήρηση του σημασιολογικού εύρους, βάση της γλώσσα στόχου. Αν αποφασίσει μετατόπιση, θα πρέπει να επιλέξει αν θα προβεί σε αφαίρεση σημασιολογικού χαρακτηριστικού ή σε αφαίρεση.

«Ο μεταφραστής, εναρμονισμένος με τον επικοινωνιακό σκοπό τόσο του πρωτότυπου όσο και του μεταφράσματος, καλείται:

- να προσδιορίσει το σημασιολογικό εύρος των νοημάτων του πρωτοτύπου,
- να αναγνωρίσει το επίπεδο εκφοράς των νοημάτων στη γλώσσα- πηγή (καταδηλωτικό, συνειρμικό,βιωματικό)
- να συλλάβει εντός του ευρύτερου κοινωνιογλωσσολογικού πεδίου της γλώσσας – στόχου ανάλογα, ισοδύναμα νοήματα και
- να προβεί σε διασταύρωση των σημασιολογικών πεδίων των δύο γλωσσών.» (Μπατσαλιά, 2003:281)

⁶ Φρειδερίκη Μπατσαλιά, Παράμετροι της μεταφραστικής διαδικασίας και συγκριτική γλωσσολογία, Αθήνα 2001-2003, σελ. 279-291

Συγκριτική Μορφολογία/Σύνταξη

Η μετάφραση⁷ δεν μεταφέρει μόνο νοήματα, αλλά συνιστά και μεταφορά μορφής. Δεν είναι πάντα εύκολο για τον μεταφραστή να ακολουθήσει τις δυνατότητες της γλώσσας πηγής, καθώς παρατηρείται συνήθως διαφοροποίηση ως προς την προτιμησιακή χρήση συγκεκριμένης μορφής δομής.

Συνεπώς, ο μεταφραστής καλείται:

- να εντοπίσει συγκεκριμένα μορφοσυντακτικά φαινόμενα στο πρωτότυπο κείμενο
- να εξετάσει κατά πόσο είναι δυνατόν να αποδοθούν στη γλώσσα στόχο, και
- αφού κατανοήσει το περιεχόμενο των μορφοσυντακτικών δομών και τον επικοινωνιακό τους σκοπό, στη συνέχεια να τα αντιπαραβάλλει με τις δομές στη γλώσσα στόχο, προκειμένου να επιτύχει υφολογική ισοδυναμία.

Συγκριτική Πραγματολογία

Την ίδια στιγμή που ο μεταφραστής αποφασίζει για το σημασιολογικό εύρος, πρέπει να πάρει επίσης αποφάσεις που αφορούν το πραγματολογικό εύρος της μεταφραστικής ενότητας.

Για να είναι επιτυχείς οι αποφάσεις αυτές ο μεταφραστής καλείται να αναλογιστεί κάποιες παραμέτρους: τη σχέση μεταξύ συντάκτη και αναγνώστη, τη σχέση συντάκτη και αναγνώστη με εκφερόμενα σημαίνοντα και σημαινόμενα, την ένταξη των συμπερασμάτων στο πλαίσιο του κοινωνιο- πολιτιστικού περιβάλλοντος της γλωσσικής κοινότητας της γλώσσας πηγής, και τέλος την ανάλυση του πλαισίου του κοινωνιο- πολιτιστικού περιβάλλοντος της κοινότητας της γλώσσας στόχου και προσαρμογή των γενικών συμπερασμάτων της ανάλυσης.

Συγκριτική υφολογία

«Από τη σκοπιά του ομιλητή/συγγραφέα το ύφος αντιμετωπίζεται ως δυνατότητα επιλογής γλωσσικών σχημάτων, ως ατομικό ύφος».⁸

⁷ Φρειδερίκη Μπατσαλιά, Ελένη Σέλλα Μάζη, Γλωσσολογική προσέγγιση στη θεωρία και τη διδακτική της Μετάφρασης, 1997, σελ.185

⁸ http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/glossology/show.html?id=334

Το «ατομικό ύφος», όπως αναφέρει ο κ. Γ. Μπαμπινιώτης, περιορίζεται τόσο από το συγκεκριμένο είδος κειμένου όσο και από τον εκάστοτε επικοινωνιακό σκοπό. Ο μεταφραστής δεν καλείται μόνο να αναγνωρίσει το πρωτότυπο ύφος και να το μεταφέρει αυτούσιο, αλλά να επιλέξει εκείνα τα στοιχεία της γλώσσας στόχου, ώστε να έχουν την ίδια επικοινωνιακή λειτουργικότητα πρωτότυπο και μετάφρασμα. Το ύφος πρέπει να υπογραμμιστεί ότι περιέχει συγκεκριμένες πληροφορίες, δηλώνει τη τοποθέτηση του ομιλητή απέναντι στον συνομιλητή.

Σχολιασμός του μεταφράσματος

Η μέθοδος που ακολούθησα κατά τη μεταφραστική διαδικασία περιλαμβάνει σε πρώτο στάδιο την μελέτη του κειμένου πηγής με σκοπό τη κατανόηση τόσο του νοήματος όσο και της μορφής του. Ύστερα, ακολούθησε η επεξεργασία των δύο κειμένων σε πολλαπλά επίπεδα ώστε να επιτευχθεί ο επικοινωνιακός σκοπός του κειμένου/ μεταφράσματος.

Η προσέγγιση του κειμένου έγινε με βάση τα συμπεράσματα της θεωρίας των Vinay και Darbelnet, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω στη παράγραφο «Τεχνικές της Μετάφρασης». Είναι σημαντικό να τονίσουμε και εδώ, ότι στη μετάφραση επιστημονικών κειμένων μπορεί να κωδικοποιηθούν τα «προβλήματα» και να ανατρέξει κανείς στη έκαστη θεωρία και να τα «λύσει» ικανοποιητικά. Το αντίθετο ισχύει για τη λογοτεχνική μετάφραση, όπου σε αυτό το είδος κειμένων «η μετάφραση είναι τέχνη, ο μεταφραστής, κατά συνέπεια, θα πρέπει να είναι ταλαντούχος συγγραφέας ή, έστω, εν δυνάμει λογοτέχνης»⁹.

Παρακάτω παρατίθενται παραδείγματα μεταφραστικών προβλημάτων έτσι ώστε να παρουσιαστούν οι δυσκολίες που προέκυψαν κατά τη μεταφραστική διαδικασία.

I. Άμεση Μετάφραση

Δάνειο

Αυτή την υποκατηγορία δεν την συναντήσαμε κατά τη διαδικασία της μετάφρασης, για το λόγο αυτό δεν υπήρχε και κάποιο ζήτημα τουλάχιστον από την γλώσσα πηγή. Αντιθέτως, συναντήσαμε κάποια γλωσσικά δάνεια της γλώσσας πηγής από την γλώσσα στόχο : “Hypothese”(γερμανικά) – υπόθεση (ελληνικά)

⁹ Μπατσαλιά,Φ. (2007) Ημερίδα: « Ο ρόλος της μετάφρασης και διερμηνείας στην πολυγλωσσία», Ηγουμενίτσα: Τ.Ε.Ι. Ηπείρου

Έκτυπο

- „Die Vorstellungen des Akteurs über seine Beziehungen als „Individuum“ zu diesen gesellschaftlichen Modellen ist – zweitens – die individuelle Dimension der Identität. Manchmal, wenngleich nicht immer, tritt – als dritte Dimension – eine übergreifende Organisation der verschiedenen sozialen und der individuellen Dimensionen der Identität hinzu.“
«Ακολουθεί η ατομική διάσταση της ταυτότητας που είναι οι ιδέες των ηθοποιών σχετικά με τις σχέσεις τους ως «άτομα» σε αυτά τα κοινωνικά μοντέλα.»
- „Es ist die „Verfassung“, die er sich angesichts der Komplexität seiner Identität schließlich selbst gegeben hat, die ihn davor schützt, immer allzu kurzfristig und impulsiv auf punktuelle Änderungen und Versuchungen in der Situation zu reagieren, und die sicherstellt, daß sich auch die anderen Akteure auf ihn verlassen können – bei aller Vielfalt und Widersprüchlichkeit seiner sozialen Beziehungen und bei aller Kreativität, Spontaneität und strategischen Reflexion seines Tuns (vgl. dazu noch gleich und insbesondere Abschnitt 8.3 unten in diesem Band ausführlicher). “
«Είναι το «σύνταγμα» που τελικά έδωσε στον εαυτό του μπροστά στην πολυπλοκότητα της ταυτότητας του, η οποία τον εμποδίζει να αντιδράσει σε έγκαιρες αλλαγές και πειρασμούς σε μια κατάσταση πολύ βραχυπρόθεσμη και παρορμητική, διασφαλίζοντας ότι και οι άλλοι παρα την όλη ποικιλομορφία και την ασυνέπεια των κοινωνικών σχέσεων του και όλη τη δημιουργικότητα, τον αυθορμητισμό και τη στρατηγική αντανάκλαση των πράξεων του (βλ. Επίσης κατωτέρω και συγκεκριμένα το τμήμα 8.3 παρακάτω στον τόμο αυτό).»

Κατά λέξη μετάφραση

- „Das „Dilemma“ kann erst über eine bindende „Verfassung“, eine übergreifende Ordnung der Identität gelöst werden. “
Το «δίλημμα» μπορεί να επιλυθεί μόνο μέσω ενός δεσμευτικού «συντάγματος», μιας γενικής τάξης ταυτότητας.
- „keine Blätter im Winde der Zuschreibungen“
«δεν είναι φύλλα στον άνεμο των αποδόσεων»
- „Es ist die Antwort des Einzelnen auf die Haltung der anderen ihm gegenüber, wenn er eine Haltung ihnen gegenüber einnimmt“
«Είναι η απάντηση του ατόμου στη στάση των άλλων απέναντί του, όταν παίρνει μια στάση απέναντί τους.»

II. Έμμεση Μετάφραση

Μετατόπιση

- „Wir wollen sie als soziale Identität, als personale Identität und als Ich-Identität bezeichnen.“
«Μπορούμε να τους αποκαλούμε κοινωνική, προσωπική ταυτότητα και ως αυτό-ταυτότητα.»
- „Nationalgefühle, Klassenbewußtsein und Parteienidentifikation, Ganovenehre und Bandenstolz oder auch die Solidarität der Fanggemeinschaften und der Motorbiker sind Beispiele dafür.“
«Παραδείγματα αποτελούν τα εθνικά συναισθήματα, η ταξική συνείδηση και η ταυτοποίηση του κόμματος, η τιμή μεταξύ των κλεφτών και η υπερηφάνεια της συμμορίας ή ακόμα και η αλληλεγγύη ομάδων ανεμιστήρων και μοτοσικλετιστών.»

Μετατροπία

Δεν εντοπίστηκε ανάγκη για κάποια μεταβολή στην σημασιολογία και την οπτική γωνία της γλώσσας πηγής.

Ισοδυναμία

- „eine gewisse „Linie“ in seinem Denken“
«να βρει κάποια «γραμμή» στη σκέψη»

Προσαρμογή

- „grün-melancholische Gedanken“
«μπλε μελαγχολικές σκέψεις»

Στο πολιτισμό της γλώσσας στόχου οι «μελαγχολικές σκέψεις» δεν απεικονίζονται με το χρώμα πράσινο, όπως στην γλώσσα πηγή. Για το λόγο πρέπει ως μεταφραστές να αλλάξουμε την οπτική γωνία του κειμένου πηγή και να την προσαρμόσουμε στα δεδομένα της γλώσσας στόχου.

Γ. Παράρτημα

Πρωτότυπο κείμενο

Kapitel 8

Identität

Die Gesamtheit der von einem Akteur gehaltenen Erwartungen und Bewertungen, insbesondere die im Gedächtnis gespeicherten Modelle von Situationen und Handlungen, der Frames und der Skripte also, macht seine Identität oder sein Selbst aus (vgl. dazu bereits Kapitel 1 und 5 in Band 1, „Situationslogik und Handeln“, dieser „Speziellen Grundlagen“). Die Identität eines Akteurs, sein Selbst, ist damit, ganz allgemein gesagt, der Satz an schematisierten Hypothesen, die der Akteur über sich in seiner Beziehung zu seiner sozialen Umgebung und zu sich selbst unterhält. Sie ist in dieser Sicht ein Spezialfall des Schema-Konzepts und damit auch ein Spezialfall der Verankerung von Einstellungen und des Framings sozialer Situationen¹. Die Identität ist – sozusagen – das Framing der Person als Teil des Framings typischer sozialer Situationen und der damit verbundenen sozialen Zugehörigkeiten und sozialen Beziehungen.

8.1 Dimensionen der Identität

Die Identität eines Akteurs besteht aus drei verschiedenen Dimensionen oder Komponenten. Erstens gibt es eine auf die soziale Umgebung bezogene Dimension. Sie sei als die soziale Dimension der Identität bezeichnet. Sie umfaßt die typisierten Vorstellungen und Modelle des Akteurs über sich selbst in typischen sozialen Situationen und über seine Beziehungen zu anderen Akteuren als Repräsentanten gewisser sozialer Kategorien. Die Vorstellungen des Akteurs über seine Beziehungen als „Individuum“ zu diesen gesellschaftlichen Modellen ist – zweitens – die individuelle Dimension der Identität. Manchmal, wenngleich nicht immer, tritt – als dritte Dimension – eine übergreifende Organisation der verschiedenen sozialen und der individuellen Dimensionen der Identität hinzu. Das ist, sozusagen, die „Verfassung“ der Person. Wir wollen sie daher die konstitutionelle Dimension der Identität nennen. Sie wird insbesondere dann bedeutsam, wenn die verschiedenen Bezüge eines Akteurs zu widersprüchlichen oder inkonsistenten Orientierungen führen und wenn er, aus welchen Gründen auch immer, eine gewisse „Linie“ in seinem Denken, Fühlen und Handeln finden will oder muß.

8.1.1 George H. Mead: Mind, Me, I und Self

Die drei grundlegenden Dimensionen der Identität, die soziale, die individuelle und die konstitutionelle Dimension, sind schon von George H. Mead in einer bis heute kaum übertroffenen Klarheit herausgearbeitet worden. Auch in den später weiter differenzierten und in den neueren Konzepten der Identitätstheorie lassen sich diese

Überlegungen wiederfinden (siehe dazu noch unten). Es lohnt sich daher, vom Konzept der Identität von George H. Mead auszugehen und es sich (noch) einmal etwas genauer anzusehen.

Mind

Für George H. Mead ist die Identität zunächst ganz allgemein das, was als reflektierende Instanz zwischen den Reiz der Umgebung und die Reaktion des Organismus auf den Reiz tritt. Es ist das „Bewußtsein“ des Selbst, der „Geist“, der Mind, der das Handeln reflektierend leitet und davon selbst wieder konstituiert wird (vgl. dazu auch bereits Abschnitt 2.4 oben in diesem Band).

Die Identität ist als Mind für Mead dann eine dreifach gegliederte Instanz (siehe dazu mehr noch gleich unten): Ein – mehr oder weniger großer und komplexer – Satz von Vorstellungen des Akteurs über sich in typisierten sozialen Beziehungen – das sog. Me. Eine davon zwar nicht unabhängige, aber gesondert operierende Instanz der individuellen bzw. personenbezogenen Stellungnahme zu den Anforderungen des Me, insbesondere vor dem Hintergrund der individuellen Ansprüche, einschließlich aber auch der jeweils individuellen Spontaneität und Ideosynkrasien – das sog. I. Und eine übergreifende, das Selbst dann auch bindende und insofern durchaus moralische Organisation der verschiedenen Sektoren des Me zueinander und in Beziehung zum I – das sog. Self.

Von der Gesamtheit der Identität, vom Mind, geht die stets mögliche Unterbrechung einer einfachen S-R-Kette der Reaktion in einer Situation aus: Es werden die Auswirkungen eines bestimmten Tuns für die vorhandenen MeSektoren, für die im I eingelagerten individuellen Vorstellungen und Ansprüche, sowie für die mit dem Self gegebene übergreifende „Verfassung“ der Person überprüft. Und es ist dann diese Instanz des Self beim Mind, die dafür sorgt, daß das Handeln mehr ist als das Ergebnis einer nur egoistisch, „rationalen“ Kalkulation, eine bloße Aktualisierung von Normen und Gewohnheiten, ein dumpf-unbewußtes Mitschwimmen im Handlungsstrom, eine reflexartige Reaktion auf gelernte Verbindungen von symbolischen Anzeichen und Dispositionen oder das unkontrollierte Ausleben situational erzeugter Emotionen.

Me

Das Me ist nach Mead das soziale Selbst des Menschen. Es besteht aus im Innern des Akteurs „aufgerichteten“ Vorstellungen, wie die anderen Akteure wahrscheinlich reagieren werden, welche eigenen Vorstellungen sie haben und – insbesondere – was sie über „mich“ dabei selbst denken. Das Me besteht aus einem Satz von typischen Erwartungen über die Reaktionen der anderen und deren Bild über mich in typischen Situationen. Für jede typische Situation gibt es also ein Me. Die Gesamtheit der verschiedenen Mes bildet das soziale Selbst. Ausgelöst und handlungswirksam wird ein bestimmtes Me aufgrund bestimmter signifikanter Symbole in einer Situation, insbesondere über die Sprache und das eigene Mithören beim Sprechen, das dafür

sorgt, daß der andere immer gleich im Inneren des Akteurs mitrepräsentiert wird. Das Me ist somit, leicht erkennbar, nichts anderes als der Satz an gut verankerten Frames, an zugänglichen Einstellungen und Orientierungen also, für die typischen Beziehungen des Akteurs zu seiner sozialen Umgebung in typischen sozialen Situationen. Der Gedanke des Me als soziales Selbst, errichtet aus den Bildern von mir in der Augen der anderen, stammt von William James, auf den sich George H. Mead insgesamt mit seiner Theorie der Identität und des Handelns sehr stützt:

„Properly speaking, a man has as many social selves as there are individuals who recognize him and carry an image of him in their mind. “

Da es im Prinzip so viele Mes bzw. social selves bzw. images gibt wie andere Individuen, die ein – jeweils unterschiedliches – Bild von mir haben, ist nicht ausgeschlossen, daß es bei Unvereinbarkeiten der Me-Haltungen auch zu inneren Konflikten, ja zu Persönlichkeitsspaltungen kommt:

„Wir haben viele verschiedene Beziehungen zu verschiedenen Menschen. Für den einen Menschen bedeuten wir dieses, für den anderen jenes. Es gibt Teile der Identität, die nur im Verhältnis der Identität zu ihr selbst existieren. Wir spalten uns in die verschiedensten Identitäten auf, wenn wir zu unseren Bekannten sprechen. Mit dem einen diskutieren wir Politik, mit einem anderen Religion. Es gibt die verschiedensten Identitäten, die den verschiedensten gesellschaftlichen Reaktionen entsprechen.“ (Mead 1973, S. 184f.)

Gott sei Dank ist das Me aber ein meist überschaubares, handhabbares und deutlich strukturiertes Repertoire für typische und wiederkehrende Situationen des Alltags. Es erlaubt einen relativ problemlosen Zugriff auf bestimmte „default options“ typischer und in der jeweils „richtigen“ Situation nicht weiter auffälliger Haltungen und Handlungen: Jeans-Hemd und grün-melancholische Gedanken zur Soziologie-Vorlesung; und Boss-Anzug und ManagerMagazin-Gesinnung beim Gang zur Deutschen Bank. Wenn nichts weiter auf dem Spiele steht und solange nichts Unvorhergesehenes geschieht, greifen die Menschen auch fraglos auf dieses Repertoire zurück – selbst dann, wenn sie sich ganz gut vorstellen können, mit etwas mehr Anstrengung und „Reflexion“ ein besseres Ergebnis zu erzielen, als mit der bloßen Routine der Orientierung am jeweils angesagten Me. Was aber, wenn der Herr Bankdirektor, der mir den Kredit geben soll, im Rahmen seiner Bemühungen um Weiterbildung und gesellschaftliche Verantwortung plötzlich in die Soziologie-Vorlesung kommt?

I

Das Me ist der Teil des Selbst, der sich aus den Sektoren der sozialen Beziehungen eines Akteurs ergibt. Das ist aber nicht alles. Menschen sind keine bloßen Spiegel ihrer sozialen Beziehungen. Und sie sind auch keine Blätter im Winde der Zuschreibungen, die sie von den anderen erfahren – oder wollen dies zumindest nicht immer sein. Sie haben auch einen eigenen Kopf, sie sind ein autopoietisch prozessierendes psychisches System und haben meist nicht das Gemüt eines

Schäferhundes. Für diese Besonderheit hat George H. Mead den Begriff des I, des Ich, eingeführt. Das I ist damit etwas anderes als das Me. Es ist der personale Teil des Selbst und insofern – wenn man so sagen will – die Stellungnahme der Person höchstselbst zu sich selbst, einschließlich zu seinem Me. Bei Mead findet sich eine Vielzahl ähnlicher Formulierungen dafür. Beispielsweise diese:

„Das I ist die Reaktion des Organismus auf die Haltungen anderer; das Me ist die organisierte Gruppe von Haltungen anderer, die man selbst einnimmt. Die Haltungen der anderen bilden das organisierte Me, und man reagiert darauf als ein I.“ (Mead 1973, S. 218)

Oder:

„Das I, in dieser Beziehung zwischen I und Me, ist also etwas, das sozusagen auf eine gesellschaftliche Situation reagiert, die innerhalb der Erfahrung des Einzelnen liegt. Es ist die Antwort des Einzelnen auf die Haltung der anderen ihm gegenüber, wenn er eine Haltung ihnen gegenüber einnimmt.“ (Ebd., S. 221; Hervorhebungen nicht im Original)

Der Unterschied zum Me ist jetzt wohl klar: Die Mes spiegeln die sozial verankerten Erwartungen, etwa auch über gewisse soziale Rollen. Das I liefert dagegen, wie Mead auch sagt, das „Gefühl der Freiheit, der Initiative“. (Ebd.) Es ist die Grundlage eines „selbst-bewußten“ Handelns und der reflektierten Selektion auch alternativer Wege gegenüber denjenigen, die in den Sektoren des Me sozial festgeschrieben sind. Das I ist der Quell der Spontaneität und einer gewissen Unberechenbarkeit im menschlichen Handeln. Es ist letztlich die Instanz, die – um das Konzept der sozialen Produktionsfunktionen hier noch einmal aufzugreifen – darauf achtet, daß bei der Produktion der sozial definierten primären Zwischengüter, die personalen Bedürfnisse und Ideosynkrasien der Selbstachtung und des physischen Wohlbefindens, nicht zu kurz kommen (vgl. dazu etwa Abschnitt 3.2 in Band 2, „Die Konstruktion der Gesellschaft“, dieser „Speziellen Grundlagen“).

Das I und das Me sind zwar getrennte Elemente der Identität. Sie sind aber nur in enger Interaktion miteinander denkbar. Soziale Beziehungen und ein strukturiertes Me sind die Voraussetzung dafür, daß die Person mit ihrem I überhaupt Stellung nehmen kann. Und das I ist die Bedingung einer aktiven und andere Akteure einbeziehenden Tätigkeit und damit für die Entstehung befriedigender Gleichgewichte sozialer Bezüge, aus denen dann das Me entstehen kann. Kurz:

„Wir sind, was wir sind, durch unser Verhältnis zu anderen.“ (Mead 1973, S. 42)

Und das in jeder Hinsicht, auch in Hinsicht unserer ganz persönlichen Stellungnahmen zur sozialen Umgebung.

Self

I und Me stehen also in einer „dialektischen“ und unauflösbaren Beziehung zueinander. Ihr fruchtbarer Widerstreit hört nie auf. Erst mit dem Tod gibt es ihn nicht mehr. Oben war noch eine andere, nahezu unvermeidliche, Quelle für die innere Spannung der Identität sichtbar geworden, mit der sich die Person gegebenenfalls aktiv auseinanderzusetzen hat: die Widersprüchlichkeit der Me-Sektoren der sozialen Dimension der Identität, etwa im Fall der Rollenkonflikte oder der multiplen Mitgliedschaften in verschiedenen sozialen Kategorien oder Gruppen (vgl. dazu auch schon die Abschnitte 2.3 und 3.1 in Band 2, „Die Konstruktion der Gesellschaft“, den Abschnitt 7.3 in Band 5, „Institutionen“, dieser „Speziellen Grundlagen“, sowie noch Kapitel 11 unten in diesem Band). Der amerikanische Philosoph John Dewey (1859-1952) hat das Problem einmal so ausgedrückt:

„ ... an individual as a member of different groups may be divided within himself, and in a true sense have conflicting selves, or be a relatively disintegrated individual. A man may be one thing as a church member and another thing as a member of the business community. The difference may be carried as if in water-tight compartments, or it may become such a division as to entail internal conflict. “

Es geht also um das Problem einer übergreifenden Organisation der schwierigen Abstimmung unterschiedlicher Me-Sektoren und der damit immer auch gegebenen Ansprüche des I zu einer konsistenten, gleichzeitig aber auch den verschiedenen objektiven Gegebenheiten Rechnung tragenden Handlungslinie. Darin sieht George H. Mead die besondere Leistung des Self. Das Self ist in diesem Sinne die organisierte Identität des Akteurs. Es ist die „Verfassung“, die er sich angesichts der Komplexität seiner Identität schließlich selbst gegeben hat, die ihn davor schützt, immer allzu kurzfristig und impulsiv auf punktuelle Änderungen und Versuchungen in der Situation zu reagieren, und die sicherstellt, daß sich auch die anderen Akteure auf ihn verlassen können – bei aller Vielfalt und Widersprüchlichkeit seiner sozialen Beziehungen und bei aller Kreativität, Spontaneität und strategischen Reflexion seines Tuns (vgl. dazu noch gleich und insbesondere Abschnitt 8.3 unten in diesem Band ausführlicher).

8.1.2 Soziale, personale und Ich-Identität

Die drei Dimensionen der Identität, wie sie bei Mead in den Konzepten des Me, des I und Self unterschieden werden, bilden bis heute den Kern der wichtigsten Identitäts-Konzeptionen. Wir wollen sie als soziale Identität, als personale Identität und als Ich-Identität bezeichnen. Über die Meadschen Unterscheidungen hinaus, sind inzwischen jedoch einige Ergänzungen oder Erweiterungen hinzugekommen (siehe dazu auch schon die Hinweise in Fußnote 1 oben in diesem Kapitel).

Soziale Identität

Die soziale Identität ist allgemein der Satz an sozial verbreiteten, geteilten, kontrollierten und verbindlichen gedanklichen Modellen der Beziehung des Akteurs zu anderen Akteuren in typischen Situationen. Sie ist die Grundlage des „Bezugs“,

den die Akteure zu den verschiedenen Facetten ihrer sozialen Umwelt auf der Grundlage ihrer Zugehörigkeit zu gewissen sozialen Kategorien oder Gruppen unterhalten (vgl. dazu auch noch Abschnitt 11.2 über „Bezugsgruppen“ unten in diesem Band). Zwei Unter-Dimensionen der sozialen Identität sind dabei auseinanderzuhalten – eine mehr kühl-kognitive und eine mehr heiß-emotionale. Die kognitive Unter-Dimension der sozialen Identität ist der Satz bloßer Erwartungen eines Akteurs über typische Beziehungen in typischen sozialen Situationen gegenüber typischen „generalisierten“ anderen Akteuren, auch ohne daß er sich damit identifizieren müßte. Dazu gehören insbesondere die Rollenbeziehungen und die typisierten Erwartungen an Akteure mit gewissen kategorialen Merkmalen. Es sind die Mes in der Meadschen Terminologie, nun jedoch als bloßes, auch instrumentell genutztes Wissen über das sozial „korrekte“ Denken, Fühlen und Handeln des Selbst in gewissen Situationen. Diese Unter-Dimension sei als kategoriale Identität bezeichnet. Die emotionale Unterdimension der sozialen Identität betrifft die Identifikation eines Akteurs mit einem Kollektiv, einer sozialen Kategorie, einer Rolle oder einer Gruppe (siehe dazu auch noch die Kapitel 10 bis 12 unten in diesem Band). Das Denken, Fühlen und Handeln erfolgt in diesem Fall ausschließlich als Mitglied des betreffenden Kollektivs, dem der Akteur sich dann als zugehörig fühlt, dessen Schicksal er zu seinem eigenen macht und in dem er sich im Prinzip als Individuum für austauschbar hält. Es ist das WirGefühl des altruistischen Aufgehens in einer – tatsächlichen oder vorgestellten – Gemeinschaft, die „Identifikation“ von Person und Kollektiv. Nationalgefühle, Klassenbewußtsein und Parteienidentifikation, Ganovenehre und Bandenstolz oder auch die Solidarität der Fanggemeinschaften und der Motorbiker sind Beispiele dafür. Diese Unter-Dimension der sozialen Identität sei als kollektive Identität bezeichnet – im Unterschied zur „egoistischen“ individuellen Identität, bei der ein Akteur eben nicht als Gruppenmitglied, sondern als „individuelle“, unterscheidbare Person in Erscheinung tritt und das auch reklamiert.

Personale Identität

Die personale Identität ist allgemein die Stellungnahme des Akteurs, als individuelle und ununterscheidbare Person zu seiner sozialen Umgebung. Sie umfaßt daher zunächst jenen spontan-ideosynkratischen Teil der Stellungnahme eines Akteurs zu seiner Umgebung, den Mead als I bezeichnet hatte, geht aber, wenn man etwas genauer hinsieht, über diesen Aspekt deutlich hinaus. Das I als der spontan-ideosynkratische Teil des Selbst bzw. der individuellen Identität, sei auch als das Ich des Akteurs bezeichnet. Daneben sei eine weitere Dimension, die hier so genannte PersonenIdentität, unterschieden. Das sind die an gewisse Eigenschaften des Akteurs als „Person“ anknüpfenden Beziehungen des Selbst zu seiner sozialen Umgebung, die eben nicht – wie beim I – aus spontan-ideosynkratischen Reaktionen und Stellungnahmen bestehen, sondern wieder aus sozial geregelten Beziehungen – diesmal aber auf die jeweilige „Person“ bezogen und nicht auf den Akteur als Repräsentant einer bestimmten Rolle, Kategorie oder Gruppe. Bei der Personen-Identität sind wiederum zwei Fälle zu unterscheiden. Das ist erstens die persönliche

Identität. Diese Unterdimension der Personen-Identität orientiert sich am Begriff der „personalen Identität“, wie ihn Erving Goffman definiert hatte. Es ist der Satz an Vorstellungen des Akteurs über sein Selbst, die er in „persönlicher“ Interaktion mit jeweils identischen anderen Personen entwickelt hat. Es ist, wenn man so sagen will, das Me für die Situationen, in denen ein Akteur es mit ganz bestimmten anderen „signifikanten“ Personen zu tun hat, die er persönlich kennt und die ihn persönlich kennen – die Ehefrau beispielsweise oder die Freunde Paul und Erwin. Es ist jedenfalls nicht das I im Sinne von George H. Mead, sondern eher so etwas wie ein personalisiertes Me bzw. ein, man muß es wohl so sagen, personalisiertes soziales Selbst, weil jeder auch noch in seinen persönlichsten Interaktionen sozial handeln muß. Daneben sei als zweite Unterdimension der Personen-Identität die individuelle Identität unterschieden. Individuelle Identität liegt in einer sozialen Beziehung dann vor, wenn sich der Akteur dabei eben nicht als Mitglied oder Repräsentant eines Kollektives, einer sozialen Kategorie oder einer Gruppe fühlt bzw. als solches wahrgenommen oder behandelt wird, sondern als „individuelle“ Person, die zwar in soziale Beziehungen eingebettet ist, aber eben nicht an irgendwelchen „kollektiven“ Vorgaben orientiert ist, wie etwa an einem Gruppengeist oder einer nationalen Begeisterung, sondern immer nur als „Individuum“ agieren will.

Individuelle und kollektive Identität sind somit zwei verschiedene, einander ausschließende Formen der Rahmung einer sozialen Beziehung oder sozialen Situation. Eine der fünf (bzw. vier) Dichotomien der Pattern Variables von Talcott Parsons bezog sich auf diese Unterscheidung (vgl. Abschnitt 1.4 oben in diesem Band dazu): die Dichotomie von Collective- und Self-Orientierung.

Ich-Identität

Die Ich-Identität schließlich ist die „Organisation“ der verschiedenen Dimensionen der sozialen und personalen Identität zu einer abgestimmten und funktionsfähigen Einheit durch eine übergreifende „Verfassung“ der Person. Der Hintergrund dafür sind die Widersprüchlichkeiten und Konflikte zwischen den verschiedenen sozialen und personalen Komponenten der Identität, besonders bei sich überkreuzenden Mitgliedschaften und den daran gebundenen Orientierungen eines „multiple self“. In einem sehr bekannt gewordenen Buch über

die „Soziologischen Dimensionen der Identität“ hat der Soziologe und Pädagoge Lothar Krappmann dieses Problem vor langer Zeit einmal so beschrieben:

„Wir alle treten in verschiedenen Situationen in unterschiedlicher Weise auf. Wir verhalten uns kooperationsbereit und nachgiebig unter unseren Arbeitskollegen, pochen dagegen hartnäckig auf unser Recht, wenn unser Wagen in der Werkstatt unsachgemäß repariert wurde. Geduldig gehen wir auf alle Ansprüche unserer Kinder auch dann noch ein, wenn uns fremde längst lästig wären. In Diskussionen nehmen wir den Standpunkt unserer Gesprächspartner vorweg, indem wir etwa über politische Probleme mit einem Studentenvertreter anders sprechen als mit einem Mitglied der Regierungspartei.“

Das kann lange gut gehen: Wenn sich die jeweils anderen Akteure nie begegnen und einander darüber austauschen, wie opportunistisch und beeinflußbar ich mich doch eigentlich immer verhalte. Oft läßt sich die Überschneidung der verschiedenen Öffentlichkeiten aber nicht vermeiden, und es gibt dann eben keine wasserdichte Abschottung der verschiedenen Identitätssektoren, sondern Konflikte und Unsicherheiten, nicht nur bei dem Akteur selbst, sondern auch bei der sozialen Umwelt (vgl. dazu auch schon das Problem der Rollenkonflikte in Abschnitt 7.3 von Band 5, „Institutionen“, dieser „Speziellen Grundlagen“). Darauf reagiert das Gewissen, aus guten Gründen, in meist weit vorausseilendem Gehorsam. Lothar Krappmann hat das Problem so formuliert:

„Das Individuum steckt folglich in einem Dilemma: Wie soll es sich den anderen präsentieren, wenn es einerseits auf seine verschiedenartigen Partner eingehen muß, um mit ihnen kommunizieren und handeln zu können, andererseits sich in seiner Besonderheit darzustellen hat, um als dasselbe auch in verschiedenen Situationen erkennbar zu sein?“ (Ebd.)

Das „Dilemma“ kann erst über eine bindende „Verfassung“, eine übergreifende Ordnung der Identität gelöst werden. Die Akteure entwickeln – wenn diese Ordnung auch nach gewissen Störungen und Krisen immer wieder gefunden wird – allmählich eine generalisierte und schließlich sogar moralisch abgesicherte Überzeugung darüber, daß sie mit den Varianzen der Situationen und Zuschreibungen aktiv und konstruktiv umgehen können und selbst einen eigenen und wirksamen Beitrag zur Gestaltung der Situation leisten können. Es ist das Self in der Sprache von George H. Mead. Der Name „Ich-Identität“ dafür stammt im übrigen von Erik H. Erikson (vgl. dazu insgesamt noch Abschnitt 8.3 sowie auch Kapitel 9 unten in diesem Band ausführlich).

Die Gesamtheit der drei Dimensionen der Identität – soziale Identität, personale Identität und Ich – Identität – mit allen ihren jeweiligen Unterdimensionen sei schließlich zusammenfassend als das Selbst des Akteurs bezeichnet.

Eine Übersicht

Zur Veranschaulichung seien die verschiedenen Dimensionen des Selbst – als die „Identität“ eines Akteurs – noch einmal zusammenfassend schematisiert (Abbildung 8.1):

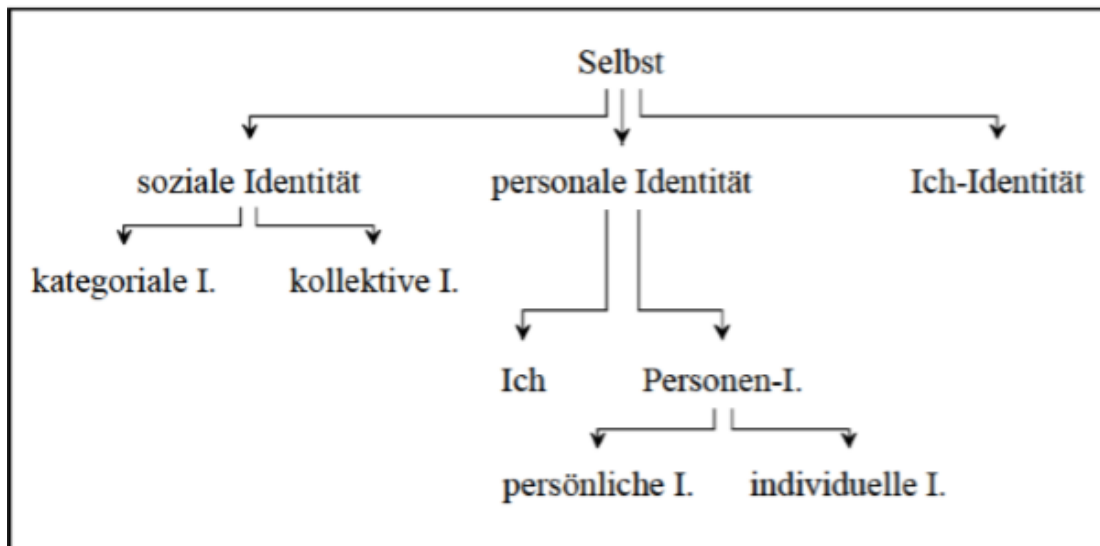

Abb. 8.1 : Die verschiedenen Dimensionen des Selbst

Das Selbst umschreibt mit den skizzierten Unterdimensionen alle inneren Bedingungen, mit denen ein Akteur in einer Situation, neben den äußeren Bedingungen, konfrontiert ist, aus denen er eine Definition der Situation zu finden und schließlich ein bestimmtes Tun zu selektieren hat. Alle diese Bestandteile des Selbst, auch das spontane Ich, sind, darauf kann nicht oft genug hingewiesen werden, das Ergebnis sozialer Prägungen und sozialer Vorstrukturierungen. Das, was als unverwechselbare Individualität erscheint, ist, bis auf die eher zufällig verteilten und daher soziologisch bedeutungslosen Charakter- und Temperamentsunterschiede zwischen Menschen, meist nichts anderes als eine sehr spezielle Kombination der sozialen, personalen und konstitutionellen Dimensionen der Identität.